

Gay 58 flp l w h
p r a d e p l y s u q p r t e
1936 p

891.99

9-17

01 JAN 2009

ՀԱՐՈՒՆԻ Մ. ԳՈՒԼԵՄԲԵՐՆԱՆ 08 DEC 2011

11759

Թ ՈՒՆԻԿԻՍ ԳԻՐՔԸ

59
891.89
9-17

Տ Պ Գ Ր. Յ. Մ. Ս Է Թ Ե Ա Ն

Ի սրանգույլ

1936

891.99

4-17

ՏՊԱՐԱՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

Յ. Մ. ՍԷԹԵԱՆ

Թիւ 30, Զամաֆերլար Եօզուու, Կ. Պոլիս

№ 48

Տիկ. Զարոհի Մ. Գալեմբարեան

Տիկ. Զ. Մ. Կալեֆեաբեանի Թոռնիկը

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

10779-21

Այս գիրքը թէեւ կը պատկանի թոռնիկիս ,
 սակայն անոր միջոցաւ կը խօսիմ մեր բոլոր դե-
 առաքի հոգիներուն, որոնք կը վայելն ընտանե-
 կան տաքուկ միջավայրի մը հրապոյրը :

Կը նուիրեմ բոլոր երիտասարդ հոգիներուն՝
 որոնք կը սիրեն բնութիւնը, անոր հետ եւ անոր
 մէջ ապրելու դիւթանքը :

Կը նուիրեմ մանաւանդ բոլոր մամիկներուն
 եւ պապիկներուն ալ՝ որոնք կը վայելն գերա-
 զանց հաճոյքը թոռնիկներով շրջապատուելու :

Թոռնիկ մը կնոջ ինչպէս եւ այրերու վեր-
 ջալոյսին պերճանքն է : Անոր ոսկեշող ճառա-
 ֆայթումը՝ իրենց կեանքի մայրամուտին թրթ-
 ռացող շողն է, որուն երփնագոյն ծիրանիին մէջ,
 թեթեօրէն կ'անօսրանան երկարատեւ տարիներ
 որ կըռող յիշատակները, կը մեղմանան յօղացա-
 ւերու խայթումաժքը, կը մոռցուին սրտի անկա-
 նոն բաբախումները, արեան անկանոն շրջան-
 ները, ու խաղաղութեամբ կը սպասեն մայրա-
 քամուտին :

Երբ այսպէս սիրելով ու սիրուելով պապիկն

ու մամիկը իրենց ընտանեկան յարկին զահակալութիւնը կը կատարեն անթերի նուիրումով եւ օգտակարութեամբ, մոռնալով իրենց հոգեբն ու ցաւերը, փոխանակ տաղտուկ մը դառնալու երիտասարդութեան գլխուն, կը նմանին այն թանկարժէք հնութիւններուն, որոնք գուրգուրալից վերաբերումով մը կը կապեն զմեզ իրենց:

Սակայն դառնալու համար այդ թանկարժէք հնութիւնը, պէտք է գիտնալ գաղտնիքն ու արուեստը մեծ մայր ու հայր դառնալու: Այս գիրքով կը մօտենամ ես բոլոր սիրտերուն, բայց մանաւանդ կանացի սիրտերուն, որովհետեւ «Թոռնիկիս գիրքը» կը բովանդակէ դրուագներ ապրուած կեանքերու, անվերապահ ու անկեղծ զգացումներով:

Ուրախ պիտի ըլլամ եթէ կարենամ իմ փորձառութիւններովս, իմ սրտագեղումներովս, թոռնիկիս հետ առօրեայ կեանքիս խորհրդածութիւններովը, գլուխ գլխի մեր ապրումներովը եւ յետոյ հեռաւորութեան շրջանիս անոր կարօտին ներշնչած մտամփոփումներովս ու անոր մանկութեանը վերջումներովս հետաքրքրել մեր գրասէր երիտասարդութիւնը, մեր մայրերը եւ մեր մեծ ծնողքները, խօսիլ անոնց հոգիին հետ, իմ եւ թոռնիկիս կեանքին իւրաքանչիւր դրուագներովը:

Գուցէ խորհուի՝ թէ գրականութիւն ընելու ձեւին տակ խիստ անվերապահ եղած եմ իմ սըր-

տագեղումներուս մէջ, սակայն թոռնիկիս հետ իմ ամենօրեայ կեանքիս մէջ ալ նոյնը եղած եմ, ահա՛ թէ ինչպէս կրցած եմ կասեցնել զինքն իր յախուռն չարահիւսութեանց շրջանին, մեղմացնել անոր մանկական յամառութիւնները, կարգի հրաւիրել զինքը, այն միակ երկիւղին համար որ կրնայ կոտորել ու ցաւցնել մեծ մայրիկին հոգին... Որովհետեւ բաց եւ դիւրընթեռնելի մատեանի մը պէս իր առջեւ դրած եմ իմ սիրտս եւ ան՝ իր ամենէն մանկական բնագրներուն թելադրութեանց պահերուն իսկ, ընկըրկումներ տնեցած է չարին ու անգթութեան մօտեցած ատեն:

Այս գիրքը կը նուիրեմ թոռնիկիս, որովհետեւ լիովն անոր իրաւունքն է՝ ես իրմով գտայ կեանքիս յենակետը, զայն մեծցնելով ու անոր հետ ապրելով է՝ որ հիմնուած միեւնոյն ատեն կեանքիս փորձառութեանց, հանդարտ հայեցողութեամբ մը դարձայ լայնախոհ, ներողամիտ, հոգիս լեցուեցաւ քաղցրութեամբ, համբերութեամբ եւ սկսայ սովորական դէպքեր նըկատել բոլոր այն բաները՝ զորս երիտասարդ տարիներուս զօրաւոր յեղաշրջումներ նկատած էի գուցէ, սրտնեղութեան ազդակներ:

Թոռնիկիս ժպիտը, բոլոր շրջմովիկ անհանդարտութիւնները, նոյն իսկ չարութիւնները, ոստոստուն եւ բնագրական յեղեղումները աշխատած եմ երջանիկ արծագանգները նկատել

իմ մանուկ օրերուս եւ իմ յիշատակներուս մէջ
փնտռած եմ նոյն օրինակ դէպքեր :

Ի՞նչ անուշ բան է կեանքի համբուն վրա-
յէն վերադարձ մը դէպի մանկութիւն... : Ահա՛
թէ ի՛նչպէս Ամերիկա անցուցած առաջին պան-
դէստոսթեանս շրջանին, հեռու տունէս ու ծնըն-
դավայրէս, ընտանեկան սիրական պարագանե-
րէս եւ ընկերական պատուական շրջանակէս,
թեթեւութեամբ տարի իմ ամենէն ծանր օրերս :

Ապրելով թոռնիկիս հետ գլուխ գլխի, ապ-
րեցայ հարուստ՝ գործերով ու երեւակայու-
թեամբ :

Իրիկուն մը, խորհրդաւոր եւ ազդու դաս մը
տուաւ ինձի թոռնիկս : Առհասարակ մեղմ ու
բարի եղած եմ իրեն հետ. նոյն օրը չեմ յիշեր
ի՞նչու իր մէկ պատիկ յանցանքին համար սրբա-
նեղած, խստութեամբ յանդիմանեցի զինքը :
Կարմրեցաւ ու խելացի եւ նշանակալից նայ-
ուածք մը նետեց աչքերուս մէջ : Անմիջապէս
զգացի որ այս խիստ ծնւր պատշաճ չգտաւ իմ
մէջս : Զգացի իսկոյն՝ թէ ինձի պէս փորձառու-
թեամբ լեցուն մամիկի այդ վերաբերումը խիստ
էր իրեն պէս տկար էակի մը նկատմամբ : Ինձի
այնպէս թուեցաւ թէ յանցանքի մը վրայ բռնած
էր զիս եւ եթէ կրկնէի այդ ընթացքս, այլեւս
ո եւ է ազդեցութիւն պիտի չունենայի իր վրայ :

Ո՞վ պիտի ուզէր իր մասին յուսախաբ ընել
քնքոյշ էակ մը, որուն կը պարտէր իր կեանքի

վերջին երջանկութիւնները : Ահա՛ թէ ի՛նչպէս ի-
րաւունքն էր թոռնիկիս ստանալ այս գիրքը
ինձմէ, որովհետեւ աւելի քիչ բան տուի ես իրեն,
էան ինչ որ ստացայ իրմէ :

Ամերիկեան ընտանիքներու ներքին կապերը
զօրաւոր չեն : Հո՛ն եթէ որոշ տարիքէ մը վերջ՝
մայր ու զաւակ հեռու կ'ապրին իրարմէ, ուրիմն
որքա՛ն աւելի հեռու կը զգայ մեծ մայրը, որուն
համար թոռնիկ մը, ամենէն առաջ իր զաւկին
զաւակն է, հետեւաբար ֆիզիքական ու բարո-
յական ամէն պարտականութիւն կը ծանրանայ
իր զաւկին վրայ :

Մեր մէջ այդպէս եղած չէ ցեղային աւան-
դութեամբ : Թոռնիկ մը հոգին է, նոր կեանքը,
լոյսն է մամիկին եւ այս բմբունումով է որ մեծ
մայրիկ մը, ընտանիքին օրհնութիւն ցրուող
կինն է. անոր տեղը անկիւնն է : Յարգանքի,
սիրոյ եւ գուրգուրանքի տարբեր պատուանդան
մը անորը, որուն վրայ բարձրանալ եւ իր դիր-
քը շինել ճշմարիտ գիտութիւն մըն է :

Բարձրանալ այդ պատուանդանին վրայ եւ
իրեն բարձրացնել տան երիտասարդ անդամնե-
րու հոգին :

Մեծ մայրիկ... սրբութեան, բարութեան
հրեշտակ մը պէտք է ըլլայ ան եւ ոչ դաժան,
խիստ պառաւը, զոր կը ներկայացնեն աւան-
դավէպերու մէջ : Կը յիշեմ Թանգարաններէն
մէկուն մէջ տեսած ըլլալ վերի ծնօտի երկու

ակուաները դուրս ցցուած, կոթաւելը ձեռքին պառաւ մը, որ պատրաստ է ձեռնելու իրեն մօտեցողները, որովհետեւ անցուցեր է իր երիտասարդութիւնը, գացեր են դէմքին կարմիրները եւ խորշոմներ մնացեր են անոնց տեղ:

Մեծ մայրիկ մը պէտք է նուիրականանայ իր թոռնիկներուն շրթունքին վրայ եւ օր մը երբ դադրի այլեւս գոյութիւն ունենալէ մամիկը, քաղցրաբոյր գգուանքի մը պէս գինովցնէ թոռնիկին հոգին, եւ ան իր մանկութեան լաւագոյն յիշատակներուն մէջ պահէ անոր երբեմնի գոյութիւնը:

Գրական գործ մը արտադրելու յաւակնութեամբ չէ որ ձեռնարկած եմ այս աշխատութեան: Բանաստեղծական նախափորձերէս վերջ՝ «Նուագ Եւեբպեայ» եւ «Զարթօն» գրքոյկները, ո եւ է փափաք ունեցած չեմ մնացած 40 տարիներու գրական, ընտանեկան, ընկերական ու բանաստեղծական հատուածներս, ցրուած զանազան թերթերու եւ հանդէսներու մէջ՝ ամփոփել: Անոնք եղած են ինձի համար հաճոյալի ժամանցներ. սակայն Թոռնիկիս գիբըր, ապրած եւ հասուն փորձառութեամբ արտադրուած, ուժք եւ քաջութիւնը կու տայ ինձի հրապարակ հանելու, իբրեւ ամփոփում մը բոլոր իմ հին յօդուածներուս, այն համոզմամբ, թէ ասոնց մէջէն նոր լոյսով եւ կորովով պիտի խօսիմ, զինուած օգտակար փորձառութիւններով:

Զանացած եմ իմ ապրումներու դառնագոյն բաժինները մեղրով ու քաղցրութեամբ օծելու, որովհետեւ որքան կը յառաջանամ տարիքիս մէջ, այնքան կը հեռանամ այն հոգիներէն, որոնք մինակ իրենց ֆիզիքական ու հոգեկան ցաւերուն յանկերգը կը նուագեն: Չպիտի ուզէի երբեք որ Թոռնիկիս գիբքին մէջ աչքերս կարդային յօդացաւերուս եւ իմ զանազան անձկութիւններուս պատկերները եւ ոչ ալ զանոնք ներկայացնել իմ ընթերցողներուս: Սիրած եմ երիտասարդ հոգիները եւ թարմ ու երիտասարդ մնացած է հոգիս:

Մեծ մայրե՛ր, ամէն անգամ որ ձեր հրաշակերտ ֆիզիքական կազմութեան տակաւ քայքայումը եւ սրտնեղումները զգաք, պիտի բանաք էջ մը Թոռնիկիս գիբէն ուր թելադրութիւններ պիտի գտնէք, պիտի գիտնաք սիրով ու երեւակայութեամբ խոնարհիլ մանուկ հոգիներուն, անոնց տարիքին, պիտի սորվիք մանկանալ, հասկնալ անոնց բարդութիւնները, եւ այն ատեն տակաւին պարտաւոր պիտի զգաք ձեր անձերը ապրելու պէտքին, օգտին համար ձեր տունին:

Մանուկ այդ հոգիները պիտի հաւաքէք ձեր շուրջը, եւ անոնց մէջ պիտի սերմանէք ազգային եւ ընտանեկան աւանդութիւնները, պիտի վերապրիք ձեր հնամենի տան մէջ, անոր ծոցը, պարտէզին ու նրբանցքներուն, պահարանին ու մառաններուն յետին խորշերը, պրպտելով յիշա-

տակներ, գոյն եւ կեանք տալով անոնց, պրիս-
մակելով ազնուագոյն ապրումները, հսկելով թու-
նիկներու բարոյական հակումներուն, ջանալով
— եթէ կարելի է — առհաւական մշաստակար
քնազգները խլել: Ապրիլ շնչել անոնց հետ:

Ահա՛ մեր կարեւոր եւ գլխաւոր դերը ընտա-
նիքին մէջ, երբ այլեւս ի վիճակի չենք ֆիզի-
քական աշխատութեանց:

Մեծ Կղզի, 9 Սեպտ. 1935

ԲՐՕՖ. Ա. ՏԷՐ ՅԱԿՈՒԵԱՆ
ԵՒ «ԹՈՒՆԻԿԻՍ» ԳԻՐՔԸ

Շնորհակալութեան բաժին մըն այ ունիմ
մատուցանելիք Բրօֆ. Արրահամ Տէր
Յակոբեանին, որուն հետ ամբողջ
մտնունան մը մեր զլուխ զլիխ խօսակ-
ցութեանց պահերուն, իր կեանքին ե-
րիտասարդ հոգիներու հետ ապրում-
ներու փորձառութեամբը, իր փիլիսո-
փայական բոլոր ներողամտութեամբը
թոյլ տուաւ ինձի խօսիլ թոռնիկիս
կարօտներուն, յիշատակներուն եւ սէ-
րերու մասին ու քաջալերեց զիս
Թուռնիկիս գրքին հրատարակութեան
ու իրրեւ յիշատակ մը մեր տան հետ
իր ունեցած վաղեմի բարեկամութեան,
ղրկեց ինձի հետեւեալ գիրը:

Տաղանդաւոր հեղինակուհին ազնուաբար հրա-
շիւած է զիս ֆակի մը տղ գրեչ իր նախաբան իր
այս շատ սիրուն հրատարակութեան: Յօժարակալ
կ'ընդունիմ իր պատուաբեր հրատեղը:

Տիկին Գալեմեարեան փայտաւոր անձնաւոր-
ութիւն մ'է եղած մեր մէջ իր այլեւայ յօղուած-
ներով, այլ եւ այլ քերթերու մէջ եւ իր ազգանուէր
եւ արդիւնաւոր գործունեութեամբ:

Վերջերս շատ փնտռուեցան ընթերցող հասարա-
կութեան կողմէն իր նախակներն ուղղուած առ իւր

սիրասուն թոռնիկը, գոհացում չալու հաւար ժողովրդական այդ հնճաբրբուքեան, հասորի մը մեջ անխոփելու իր ցիր ու ցան նաւակները:

Ուշիւ ընթերցողը դիւրաւ եւ ինքնաբերաբար պիտի գնահատէ այն հրատարակութիւնը: Տարբեր ասեաններ գրուած են այս նաւակները, տարբեր նիւթերու շուրջ:

Ընթիր հայերէն, ընթիր, պատկերաչից, գոյսրիկ առիւնկնոց ոճ: Եւրօքերը՝ մաքուր ու հնճաչից, միշտ օգտակար բարոյական դասով մը, գորս իր պատկեր թոռնիկը աւելի եւս պիտի ընթռնէ ու ընթռչիւնէ, երբ աւելի եւս հասուն տարիքի մը ժամանէ:

Տարիներ առաջ իր մօտեցոր եւ իմ բարեկամս, բարեկիշտակ Տիար Լեւոն Տեւիրճիպաշեանի տունը, Փրինսիփօ, տեսայ Տիկին Զարմէի Գալիւֆարեանը եւ իր շնորհալի դուստրը, այն ասեւն դեռ անխիական գեղանի աղջնակ մը: Իր սան մեջ էր որ ծանօթացայ նաեւ իր մօտաբոց Տիկին Գոհարիկ Գալիւսեանի, մեկ ազնուական շտապիկը Տեւիրճիպաշեան յոյժ պատուական ընտանիքին: Եւ դեռ պատեհութիւնը ունեցած չեմ տեսելու սիրասուն թոռնիկը, որ համբաւն ունի մտացի եւ բարեբարոյ ըլլալու:

Առ հասարակ կ'ըսուի թէ թոռները աւելի սիրելի են իրենց մեծ մայրերուն քան իրենց հարազատ զաւակները: «Ունենաք եւ տեսնե՛ք» կ'ըսէր իմ մայրս, որ իր թոռանը թոռը տեսնելու հազուադէպ բաղդն ունեցած էր:

Փորձառու տիկին մը այսպէս կը բացատրէր

այս երեւոյթը: Երբ մեկը զաւակներ ունենալու տարիքին մեջ գտնուի, բազմազրադ է եւ յաճախ չափազանց յոգնած, իր տանը հաճար, եւ չէ կարող ըստ արժանեղն վայելել իր զաւակները: Պարագան տարբեր է յառաջացեալ տարիքին մեջ:

Ինչ որ ալ ըլլայ բացատրութիւնը, սա ստոյգ է որ Տիկին Գալիւֆարեան եւ իր թոռնիկը շատ յաւանտ են իրարու: Մաղթենք որ միշտ այդպէս մնան:

ԲՈՒՄԷՂԻ ՀԻՍՈՒ

ԱՐԲ. ՏԷՐ ԶԱՎՈՒԲԱՆ

2 Յունիս, 1935

Թոռնիկ 1935 ին

Ա. Մ ա ս

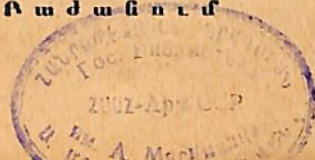
ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹՈՒՆԻԿԻՍ

ձամբու տպաւորութիւններ
նկարագրականներ
ամերիկեան ու պոլսական
կեանքի ապրումներ
եւ յիշատակներ:

Կ-67701

Ռ ա ժ ա ն ու ժ

9 Յունիս 1934

Ասլանճեանի վրայ

Թոռնի՛կս. իմին աչքերուս լոյսը,

Մինա՛կ... շոգենաւը կը բաժնուի նիւ Եորքի
ափերէն, եւ տակաւին աչքիս առջեւ ես դուն,
նաւահանգիստին երկաթէ բազրիկներուն կառ-
չած... մինչեւ վերջին պահը չլացիր, որովհետեւ
«Արցունքը պզտիկ աղջիկներուն համար է» կ'ը-
սեն միշտ: Սակայն ինձի այնպէս կը թուի՝ թէ
օրերով երեւակայութեանս առջեւ պիտի յամառի
անարցունք աչքերդ, ժայռացած հրաբխային
կարմրութեամբ: Ես պիտի չմոռնամ շոգենաւին
դանդաղ եւ միաչափ բաժանումը եւ նաւահան-
գիստին վրայ լեցուած բազմութիւնը: Սիրելի բա-
րեկամները որ ինձի ողջերթի եկած էին, զբաղած
էին մայրիկիդ հետ, որովհետեւ նշմարեցի հե-
ռուէն, որ տղու մը պէս կու լար: Դուն առան-
ձին մնացեր էիր, նաւահանգստին ամենէն վեր-
ջաւորութեանը, քիչ մը աւելի մօտ ըլլալու հա-
մար ինձի եւ որպէսզի ես աւելի ուշ կորսնցնեմ
զքեզ աչքերուս առջեւէն...

Իշայ վար իմ խցիկս, բարեկամներ իրենց
աիրոյ եւ համակրութեան արտայայտութեամբ
լեցուցեր են ամէն կողմ. ծաղիկներ, նուէրներ
խւրաբանչիւրին վրայ սիրելի անուկներ: Ինչպէ՛ս

սիրտս կը ճնշուի այս բաժանումով, էտմօն Ապուին հետ կը կրկնեմ «Partir c'est mourir un peu»․ մեկնիլը մեռնիլ է քիչ մը, եւ գլուխս կը հակի կուրծքիս վրայ:

Նոստացքեր եմ քեզի որ պիտի չլամ, այո՛․ պիտի պահեմ իմ քաջութիւնս:

Ակնարկ մը կը նետեմ խցիկիս մէջ․ Պ․ Լէվի իսկապէս մեծ բարեկամութեամբ կըցեր է յատկացնել լաւագոյն խուցերէն մին: Անկողնիս քով պատուհան մը կայ եւ կրնամ մինչեւ լոյս շնչել Ովկիանոսին թարմ օդը...

Սիրտ չունիմ, քաջութիւնս կը պակսի բանալու նուէրի ծրարիկները... զմարելի վարդի փուռներ սրտիս պէս կ'արիւնին զարդասեղանին վրայ... հրաշալի կողով մըն ալ կայ անկողնիս մօտ, աթոռին վրայ. Ծրաֆրին պօնպօններով ու շորտաներով լեցուն, վրան փուռ մը պատուական վարդերու, անուռը վերցուած է վրայէն, կը կանչեմ սպասաւորը. ահագին ժխորին եւ բազմութեան մէջ չիշեր այդ կողովը բերողին ոչ իսկ ուրուանկարը, ուրիշ այցետոմսեր կան հոս ու հոն, բոլորն ալ բարեկամ անուններ, թափած փուռներուն վրայէն. եթէ պահ մը կանուխէն իջած ըլլայի քեզի հետ խուցս, այս կողովը քուկդ պիտի ըլլար, եւ նուիրողը բնաւ պիտի չցաւէր, որովհետեւ ամէն մարդ լաւ զիտնալու է՝ թէ ես չեմ կրնար ուտել անուշ բան մը, առանց որ թոռնիկս բաժնեկից ըլլայ ինծի...

Սիրտս կը տխրի հետզհետէ, ծանր կը զգամ, բայց արցունք չկայ աչքերուս մէջ: Տիկին Յ․ Գամպէր, իմ բարեկամուհիս. եւ համբողջութեան ընկերս վար կ'իջնէ եւ կը ստիպէ որ վեր ելլեմ շոգենալին բաժանումը տեսնելու Նիւ Եորքի ափերէն: Այդ բաժանումը ուրիշ անգամներ ալ տեսած եմ, բայց դուն եւ մայրիկդ ինծի հետ էիք, եւ յետոյ ուրիշ պզտիկ բաժանումներ, զբօսանքի պտոյտներ դէպի մօտակայ կղզիները, Պոստոն, այն ատեն հաճոյքով տեսած եմ երկնակարկառ վիթխարի, սպիտակ հաստատութիւնները՝ որոնք շոգենալին հեռանալու չափովը՝ իմ աչքերուս յիշատակարաններու փոխուած էին, լուռ եւ հանդարտ պաղութեամբ մը, ինչպէս մեծ գերեզմաններու դամբանները: Այն ատեն ուրախ կ'ըլլայի ու անտարբեր կ'ընէի այս նմանութիւնը, որովհետեւ դուք հետս էիք, եւ միշտ մատիկիդ ծայրովը ցոյց կու տայիր ինծի Ազատութեան արծանը, որուն մինչեւ գլուխը բարձրացանք օր մը քեզի հետ:

Այսօր չեմ ուզեր դիտել հեռուն ձգած Նիւ Եորքս. պէտք է ուշ ելլեմ վեր, մինչեւ որ ինքզինքս գտնեմ Ովկիանին մէջ: Անկէ վերջ՝ իւրաքանչիւր ժամը որ պիտի անցնի այնպէս պիտի թուի ինծի՝ թէ ժամանակը աւելի պիտի մօտեցնէ զիս ձեզի: Այո՛, սիրելիս, ես այսպէս պէտք է մտածեմ ամբուելու համար այս բաժանումէս, թէ ժամ մը եւս կը պակսի այն

ժամանակամիջոցէն, որ սահմանուած է ինծի հեռու ապրելու ձեր քովէն, որովհետեւ իրականութիւն մը չէ այս բաժանումը, կարծես գէշ երագ մը...

Մթնցած էր արդէն երբ կամուրջին վրայ բարձրացանք Տիկ. Գամպէրին հետ: Գնեցինք երկայն աթոռներ քով քովի, ուրիշ բազմաթիւ շարք մը աթոռներ կան եւ իրենց տէրերը երկարած կը հանգչին օրուան յուզումներէն, որովհետեւ ամէնքն ալ սիրելիներ ձգած են հող. եւ որքան ալ պզտիկ ըլլայ սահմանը այդ բաժանման, շատերու համար հանոյալի պտոյտներ, բայց բաժանումը սրտաբեկ բառ մըն է, սիրելի՛ս:

Ահագին ուկրիանոսին մէջ աննշան կէտ մըն է մեր շոգեհաւը, որքան ալ Բաքին իր տեսակին մէջ առաջնակարգ Ատլանտեանը կտրող շոգեհաւ մը ըլլայ, փառաւոր սրահներով եւ պալատի մը կազմուածքով: Քիչ յետոյ բարեկամուհիս մատին ծայրով արցունք մը սրբեց եւ ըսաւ ինծի.

—Գիտէ՞ք, Տիկին Գալէմբարեան, ես արդէն զղջում կը զգամ տունէս եւ ամուսինէս բաժնուելուս... խեղճը շատ մինակ պիտի մնայ:

Ան կը ճամբորդէ երթալ տեսնելու համար իր ձերուկ մայրը եւ զարմիկները, միեւնոյն ատեն հանոյքի ճամբորդութիւն մը: Եթէ իմ նպատակիս մէջ հանոյք ըլլար, կամ ձեզի հետ եւ կամ բնաւ... սակայն ես պարտաւոր եմ մեկնելու,

երթալ տեսնելու պապիկդ, երթալ զինքը ձեզի բերելու, իմ սրտիս մէջ զղջում չկայ, բայց բաժանումի, զձեզ երկա՛ր ատեն չտեսնելու ահաւոր զգացում մը...

Շուտով կը գտնենք ուրիշ ծանօթներ, որոնք ամէնքն ալ արձակուրդի ժամանցներով կ'երթան, ոմանք տեսնելու իրենց ծնողները, ուրիշներ մօտաւոր ազգականներ, եւ այս բոլորը պիտի վերադառնան աշունին:

Իմ սիրտս կտրած է, սիրելի՛ս, թէ եւ մինչեւ ձմեռ զիս եւ պապիկդ վերադարձած տեսնելու յոյսովն ու մաղթանքներով դուք զիս շոգեհաւ դրիք, բայց ես հաւատք չունիմ այդ մերձաւոր ժամանակին վրայ, եւ արտեւանունքս կը խոնարհին, բայց չեմ լար, որովհետեւ խոստացեր եմ քեզի արցունք չթափել...

10 Յունիս

Այսօր ամէն մարդ հաւաքուած է ընթերցարանը. ոմանք գրադարանէն զիրք կը գտան, ուրիշներ կարդալով զբաղած են. գրասեղաններուն առջեւ նստելիք տեղ չկայ. ֆարք փոսալներ, նամակ սիրելիներու եւ բարեկամներու, ինծի այնպէս կը թուի՝ թէ ոչ ոք այնքան սրտագին զգացումով կը զրէ որքան ես, որովհետեւ անոնք շուտով վերադարձողներ են, իմ ժամանակաշրջանս յայտնի չէ...

Վեր ելայ ու մէկ եզերքին նստած իմ երկայնաթուռիս, կը գրեմ քեզի այս տողերը: Եթէ շոգենաւին պերճանքը եւ ճամբորդները զբաղեցնելու համար բազմազան զբօսանքները չըլլան, Ովկիանոսին մէջ համբորդելը հաճելի բան չէ: Եստ մռայլ է Ովկիանոսը, երկինքն ու ծովը խառնուած իրարու, հորիզոնը մութ գիծ մըն է միայն, բարեբախտաբար շատ հանդարտ կը ճամբորդենք, փոթորիկ չկայ: Ուրիշ անգամներ ահաւոր փոթորիկներով կ'որած ենք այս մեծ անդունդը: Վերջին անգամ երբ անցանք, դուն հազիւ ոտքի ելած մանկիկ էիր տակաւին. դեկտեմբերի վերջին օրեր էին, նաւապետը մեզի իմացուց՝ թէ պէտք էինք պատրաստուիլ դիմազրաւելու բաւական լուրջ փոթորիկ մը: Ամէն մարդ քաշուեցաւ սրահներուն մէջ, մեր սիրելի եւ պատուական բարեկամը եւ մեծանուն նկարիչ Փ. Թէրլէմէզեան, որ իր Չուսիկը կ'անուանէր զքեզ, անվեհեր ու յոխորտ, չուզեց անսալ նաւապետին խորհուրդին. կ'ըսէր թէ Սեւ Ծովուն սարսափելի փոթորիկներուն դիմազրաւած էր, եւ հաճոյք մը պիտի ըլլար նաւուն հետ խորասուզուիլ ջուրին անդունդները եւ բարձրանալ յետոյ լեռնակուտակ ալիքներուն վրայ:

Ես ծովախտէ կը բռնուիմ. սիրելիս. եւ քաջութիւն չունիմ դիտելու Ովկիանոսին փոթորիկը նաւուն կողերէն: Մրրիկը սկսած էր

սարսափելի պայթումներով, շոգենաւը չէր կըրնար դիմադրել ահաւոր ալիքներուն, անոնք հրսկայ լեռներու պէս կը կուտակուէին եւ կ'անցնէին շոգենաւին ու ծխնելոյզներուն սահմանները, իրենց տակ ծածկելով նաւը, շարունակելու համար իրենց ընթացքը տակաւ հեռո՞ւն, անչափելի ովկիանոսին տարածութեանը մէջ:

Շուտով Փ. Թէրլէմէզեան մտաւ սրահէն ներս, այդ աննկուն ու ցամաքի եւ ծովերու փոթորիկները քաջութեամբ դիմազրաւող արուեստագէտը, տժգունած էր, աչքերը յոգնութեան ու անհանգստութեան խարխափումներով տամկացեր էին, շոգենաւին տատանումները փոխանակ իրեն հաճոյալի զբօսանք մը պարզեւելուն, սարսափ ազդած էին միայն, Երբ հետաքրքիր աչքերով նշմարեցինք իր հիասթափ վիճակը.

— Չէ՛, ըսաւ, կը կարծէի թէ ամենէն ահաւոր փոթորիկները տեսած եմ Սեւ ծովու ճամբորդութեանս շրջաններուն: Աղլանտեանին ալիքները ահաւոր լեռներ են եւ անոնցմէ անդունդը զահավիժիլը սարսափելի...:

Բարեբախտաբար այս անգամ ճամբորդութիւնս լաւագոյն եղանակին հանդիպած է, ու պարզ տատանումներով պիտի հասնինք ցամաք: Երէկ գիշեր լիալուսին էր, լուսինը այսբան դրժկամ եւ անշնորհ եղած չէ իր հրապոյրներուն մէջ, պաղուկ եւ անխորհուրդ ցուր... ուրիշ

Ժողովրդու վրայ ժամերով պիտի կրնայի շոգենաւի բլթին, պայծառ մտածումներով հետեւիլ անոր վազբին, բայց երէկ գիշեր ես կարծես կաշկանդող բեռ մը ունէի ուսերուս վրայ եւ տաժանելի մը տահոգութիւններով ծանրացած, շուտով իջայ վար: Ծագը խենթի նուպաներ կ'արծակէր, բնաւ այսչափ սիրած չէի անոր խիստ ու ժխորալի աղմուկը, երիտասարդ զոյգեր կը պարէին եւ նաւապետը իր կողմէն կը հիւրասիրէր ճամբորդները սանտուիչներով ու օշարակով. առաւօտուն ըսեր էին արդէն որ նաւապետին ամուսնութեան 25 ամեակին առթիւ երեկոյթմը պիտի սարքուէր: Ես մոռցեր էի տօնի այս ժամը. հոլանի տիկիներն եւ պաշտօնական սեւազգեստ պարոններ, սերքանդիւ ու անակնկալներ, ֆօքի-յեօն. ճշմարիտ պարահանդէս մը. զուարթութիւնը եւ ոգեւորութիւնը կատարեալ ընելու համար երկրորդ կարգի երիտասարդ ճամբորդներէ զոյգեր ալ հրաւիրուած էին. մինչեւ կէս գիշեր պարեցին, եւ ես տարուած այդ շէնշող զուարթութենէն, մոռցայ ովկիանոսը, լուսինը իր մուսյլ շողերով, ցրուեցան բոլոր տխուր մտածումներս, բայց շատ փնտուեցի շուրջս մայրիկդ. ճիշտ իր տարիքին եւ զուարթ արամադրութեանց յարմար իրիկուն մըն էր:

Հիմա քեզի տարեկից տղաք ու աղջիկներ գնդախաղով զբաղած են. կէս օրուան հաշի առաջին նշանը տրուեցաւ. սեղանատան ծառայ

մը ծնծղայ մը ձախին եւ աջին թմբկահար փայտիկ մը, շոգենաւին շրջանը կ'ընէ, պղինձէ առկախ պնակը կը թրթռայ օդին մէջ, ճամբորդները կ'ոգեւորուին: Մեր մօտակայ սեղանը զբաւած է զուարթ Ֆրանսացիներու խումբ մը: Բոլորն ալ համալսարանի ուսուցիչներ են. անոր պարագլուխը Ֆրանսուհի մըն է, որ երեք տարուան բացակայութենէ մը յետոյ կը վերադառնայ հայրենիք, արծակուրդը անցընելու. Ան սեղանին գլուխն է միշտ, անվերջանալի խօսողը, կ'երեւայ իր պաշտօնը աւելի բանախօսութիւն է, որովհետեւ միշտ ձեռքերը օդին մէջ կը շարժին, եւ իր ամենէն պարզ խօսակցութիւնը անգամ, կարծես պատգամ մըն է որ շուրջինները լսեն եւ մտիկ ընեն զինքը: Պզտիկ մանրուկ սեղանակից մը ունի այդ Ֆրանսական խումբը, մաքուր հագուած, միշտ իր բաճկոնին վրայ աչքառու բան մը կայ, լամբակին վրայ խոշոր ծաղիկ մը, զրպանէն դուրս կախուած պոռոտ գոյնով թաշկինակ մը, երբեմն ծաղիկին տեղ մեռայլ մը: Մեր սեղանակիցներուն խօսակցութեան միակ ներշնչարանը այս մանրուկ մարդն է, սպիտակ դէմք մը ունի, որուն վրայ ոչ մօրուքի եւ ոչ պելսի հետք, լերկ է կարծեմ. բայց գլուխը բաւականաչափ դեղին մազերով ծածկուած է, աննշան պզտիկ բերան մը եւ անգոյն մանր բացուած աչքեր, սպիտակ ցանոտած ձեռքեր, խիստ երկչոտ շարժումներով: Եւ ահա

այդ հեղինակաւոր, բարձրախօս ու մշտախօս Ֆրանսուէին կերակուրի բոլոր ժամուն շահագրգիւ ըլլալու ձեւով խօսք կ'ուղղէ մանրուկ մարդուն, անոր անձնասիրութիւնը գգուող, անոր համակրութիւն ներշնչող խօսքեր, գովեստներ անոր հագուելուն, շարժելուն, ժպտելուն, եւ բոլոր սեղանակիցները, տակաւին չորս հոգիներ, կը խնդան: Մարդուկը կարծես տրամադրած է ինքզինքը որ զբօսնուն իրմով:

Մենք ալ, Տիկ. Գամպէր եւ ես որ երկու հոգինոց սեղան մը գրաւած ենք, կը զբօսնունք անոնց ձայներէն. միայն թէ մարդուկը շատ ցած կը խօսի, չենք լսեր իր ըսածները. բայց ամէն անգամ որ շրթունքը կը շարժէ, բոլոր սեղանը քրքիչներու մէջ կ'որոտայ, իր զուարթութեան հաղորդակից ընելով մօտակայ սեղաններն ալ: Կերակուր բաշխող սպասաւորը, կը յամենայ անոնց սեղանին առջեւ: Ի՞նչ կ'ըսէ այս տժգոյն, մանրուկ մարդը, որուն շրթունքները տակաւին չբացուած պատառաքաղները վար կը դրրուին, որոտալի քրքիչներով ողողելու համար հաշարահը:

12 Յունիս

Արդէն երէկուրնէ ի վեր սկսանք առաջ տանիլ ժամացոյցները: Ուրեմն մեր ժամերը խախտե-

ցան, մեր զարթնումի, ճաշի եւ պառկելու ժամերը կը տարբերին իրարմէ հիմա:

Թունի'կս, քանի մը օր վերջը, երբ ես ցորեկուան ճաշ պիտի ընեմ, դուն տակաւին առտուան քունիդ մէջ պիտի ըլլաս... բաւական հեռացում մը չէ՞ արդէն ասիկա, քանի որ նոյն պահերուն պիտի չկրնանք խորհիլ իրարու մասին...

Այս ցերեկ կարօտի ահաւոր ցնցում մը զգացի, քաշուեցայ խուցս եւ սնտուկիս մէջէն հանեցի դպրոցի շապիկդ, գոր վերջին օրը կրուակէդ առի, հետս բերելու համար: Տակաւին թարմ զգացի հոտդ, անուշիկ թունի'կս, եւ աւելի չտխրելու համար, խնամքով պահեցի դարանիս մէջ, յետոյ նստայ աթոռիս վրայ: Դուռը զարնուեցաւ, բարեկամուհիս էր ներս մըտնողը: Հասկցաւ որ նորէն զբաղած էի ձեզմով, որովհետեւ զարդասեղանին վրայ տեղ փոխեր էր մայր ու գաւկի լուսանկարը, եւ զիս մխիթարելու համար ըսաւ.

— Երջանիկ մեծ մայրիկ, ի՞նչ լաւ է զաւակ ու թոռնիկ ունենալ եւ խորհիլ այսպէս անոնց մասին...

Ես դիմացի հայելիին մէջ դիտեցի այս հերմիլ սկսած մագերով մեծ մայրիկը, որ ձեռքերը խաչածեւած իր ծունկերուն վրայ, յուսալքուած ձեւով մը, պարապին կը նայէր, տխրօրէն մտածկոտ բիբերով..:

Այս մեծ մայրիկը ես էի, տակաւին քանի մը օր առաջ իր թոռնիկին ծայնին, նայուածքին ու խօսքերուն հմայքովը պարուրուած...

13 Յունիս

Այս առաւօտ ըսի ծառային որ սառնաբանէն հանէ ծաղիկներ եւ սեղանը զարդարէ անոնցմով: Այս իրիկուն երկու ծննդեան եւ մէկ ամուսնութեան տարեդարձ պիտի տօնուին ճաշարահին մէջ: Ուրիշներ կ'ուզեն իրենց ծաղիկները մինչեւ Բալմատ եւ Հաւր միասին տանիլ, պահ դնել տուած են սառնարանին մէջ: Բայց պէտք է որ մեր սեղանն ալ մասնակցի ուրիշներուն ցնծութեան, բոլոր ճամբորդները բարեկամներ են արդէն իրարու, բացատրուած են իրարու կեանքի կարեւոր զիծեր:

—Տօրօղի այսօր ճիշդ եօթը տարեկան կ'ըլլայ, ըսաւ խարտիշագեղ ամերիկուհի մը, որ գաւկին հետ Անգլիա կ'երթայ, պէտք է տօններ իրիկունը սեղանին վրայ իր տարեդարձը:»

Ասիկա լաւ ազդարարութիւն մըն է՝ որ մեր սեղանն ալ տօնական երեւոյթ ստանայ այս իրիկուն, յետոյ երիտասարդ ամուլ մը իրենց ամուսնութեան երկրորդ տարելիցին առթիւ Բարիզ ու քանի մը ֆրանսական քաղաքներ պիտի այցելեն, ու անկիւնի շէնշող ծերունին, զուար-

թախօս եւ կատակաբան, կ'ըսէ թէ իր եօթանասունը ճամբորդութեան մէջ լրացնելու նպատակով կը գտնուի մեզի հետ: Նորէն ճաշողներու մեծ մասը պաշտօնական հագուստներով էր, շատ կիներ եւ օրիորդներ ու սամերկ նուրբ զգեստներով: Ճամբորդութեան համար հրաշալի զիշեր մը: Երեք սեղաններուն վրայ խոշոր ֆեյխեր. Տօրօղի ֆեյխը 7 մոմերով զարդարուած էր. եօթանասունամեայ ծերուկը եօթը հատ գունաւոր հաստ մոմեր դնել տուած էր իր լայնածաւալ ֆեյխին վրայ ու երբ պաշտօնական բացումը եղաւ տարեդարձներուն, մոմերը վառեցան ու մաղթանքներէ վերջ, Տօրօղին եւ ծերուկը իրենց եօթը մոմերը վառեցին մէկ շունչով, հուրբաներու եւ ծափերու տեղատարափի մը տակ: Չեմ գիտեր ի՛նչ պատահեցաւ մեր մօտ ֆրանսացի բրօքֆէսէօրներու սեղանին վրայ, ուր խնդուքները եւ ծափերը կը շարունակուէին տակաւին, երբ արդէն բոլոր սրահը հանդարտած էր, եւ հիմա ամէն մարդ կը դիտէր ուշադրութեամբ զիրենք:

Նշմարեցի այս անգամ որ յամեցող այս ծափերը կ'ուղղուէին պզտիկ մարդուկին, որուն ինքնութիւնը հասկցայ այս առաւօտ սեղանատան ծառայէն: Թատերական դպրոցի մը կատակերգակ ճիւղին արուեստագէտ մը եւ... իլիստփայ մը միեւնոյն ատեն:

Քեյֆի կտորներ բաժնուեցան ու ծերունի

եօթանասունամեակը իր ծանօթ սեղաններուն մօտենալով զուարթախօսութիւններ ըրաւ, բայց բան մը չի հաւասարիր մեր դրացի սեղանին, ուր քրքիւններ ու ծիծաղներ կ'արձագանգեն. սրահը պարպուած կ'ըլլայ, ու տակաւին անոնք չեն աւարտած իրենց ճաշը: Ծառաները ուրիշ ատեն պիտի տրտնջային այս յապաղումէն, բայց հաճոյքով կը դանդաղին այս ֆրանսական սեղանին շուրջ:

Յորեկները եւ ոչ ալ իրիկուան ճաշէն վերջ, անկարելի է տեսնել այս կատակերգակ արտօնատազէտ փիլիսոփան, որ ըսին թէ ընտանիքը եւ զաւակները կ'երթայ տեսնել Բարիզ, Յորեկ մը միայն նշմարեցի զինքը. ընթերցասրահին առանձին եղած պահուն. ստուերի մը պէս ներս սպրդեցաւ, ու գիրք մը ուզեց գրադարանի պաշտօնեայէն, վերարկուին կուրծքի գրպանէն կիսով դուրս կախուած, իր պոռոտ գոյներով թաշկինակը:

Այլ եւս բաժանման առջի տպաւորութիւններուն ներքեւ չեմ, ելքիտրական հոսանքէ մը տարուածի պէս, կը մասնակցիմ շոգենաւի ուրախութեանց, գոհ եմ նոյն իսկ հիմա, որովհետեւ աւելի կը մօտենամ պապիկիդ, Գոհ եմ որովհետեւ պարտականութիւններ ունիմ կատարելիք, քաջութիւնս կը գտնեմ, Գաղափարը թէ քանի մը օրէն Բարիզ պիտի ըլլամ եւ պիտի տեսնեմ վերստին շատ սիրելի բարեկամներ, խնդութեամբ կը լեցնէ զիս:

Վստահ եմ որ դուք ալ ամոքուած էք հիմա, բարեբախտաբար դուք ալ պիտի հեռանաք տունէն, ճամբորդելով Ամերիկայի զանազան նահանգները, պիտի այցելէք Շիքակոյի արուեստահանդէսը, պիտի տեսնէք նոր ու հետաքրքիր բաներ եւ չպիտի զգաք մեր տան մէջ, սեղանին վրայ մեծ մայրիկին պակասը...

14 Յունիս

Պատուհանս կը գոցեն գիշերները, Ի զուր փորձեցի բաց թողուլ վերէն բացուած այս կլոր լուսամուտը: Սենեկապետը ըսաւ՝ որ գիշեր ատեն վտանգաւոր է եւ հիւանդացնող՝ Ովկրանոսի խոնաւութիւնը, եւ օրէնքին դէմ գործողը կը պատժուի: Առաւօտուն երբ աչքերս ուղղուեցան ծովու եւ երկնքի այս խառնուրդին, որ մեր միակ տեսարանն է օրերէ ի վեր, պաղ ու սարսուռեցուցիչ բնանկարը տարածուած մեր դէմ, նշմարեցի սպիտակ աղկիտն մը որ կը թեւածէր շոգենաւուն շուրջը: Մօտ ենք ուրեմն ցամաքին. երբ նաւուն վրայ բարձրացայ, բոլոր ճամբորդները խանդավառուած էին: Եթէ Քսէնօթոնի զօրքերը երկարատեւ ծարաւէ մը վերջ Պոնտոսի ջուրերը տեսան հեռուէն թալաւսա թալաւսա աղաղակելով, մեր նաւուն ժողովուրդն ալ ցամաք ցամաք թռցուց իր շրթունքներէն: Հակառակ որ խիստ հասելի օրեր անցուցինք նաւուն մէջ, իրիկուն-

ները մանաւանդ զբօսանքներուն վայելքները, տեղծուած մտերիմ շրջանակները, նորէն ամէնուն դէմքին վրայ ուրախութիւնը կը ճառագայթէր, որովհետեւ ցամաքը մօտ էր ու աւետաբեր այս թռչունները հետզհետէ կը բազմանային, երամներ կազմելով կը հետեւէին մեր շոգենաւին: Տեսարանը փոխուեցաւ իսկոյն, սիրելի թռուիկս, նաւուն ցռուկէն ու անիւներէն զոյացած լայնածաւալ փրփուրը ովկիանոսին վրայ ու աղկիոններու սպիտակ երամները երկնքին մէջ, գեղանկար մը ստեղծեցին մեր աչքերուն եւ ժամերով հետեւեցանք վարը ջուրի փրփուրներուն եւ վերը աղկիոնի սպիտակ փետուրէ փրփուրներուն: Հացի եւ կարկանդակի կտորներ կը նետէինք ջուրերուն վրայ, ու աղկիոնները կը խուժէին ովկիանին մակերեսը, բանելու համար զանոնք իրենց կտուցներով: Կը տեսնես, ինչպէս թռչուն մը, ծաղիկ մը կրնան թեւ ու թռիչ տալ երեւակայութեան:

Բալմուտ ենք արդէն, ուր ճամբորդներէն մաս մը ցամաք ելան: Անոնք պիտի անցնին բրիտանական հողերուն վրայ. բայց տակաւին հոս չկայ Միջերկրականի ջերմութիւնը, միշտ պաղ շունչ մը կ'անցնի մթնոլորտին մէջէն, քանի մը տօնեւ նաւակներ կը շրջին մեր շոգենաւին շուրջ. վաճառքի անտուկներ կը փոխադրուին: Ուրախ եմ որ քանի մը ժամէն պիտի բաժնուինք այս պաղ ափերէն. ալ վաղն առաւօտ կը հասնինք Հավրը:

16 Յունիս

Շոգենաւի վարչութիւնը զբաղեցաւ իմ ճամբորդութեան անտուկներովս եւ ես նաւահանգիստի մեծ ժխորին մէջէն միշտ բարեկամուհիիս հետ, նետուեցայ շոգեկառք: Ան յուզուած էր, որովհետեւ սիրելիներ պիտի դիմաւորէին զինքը, եւ կը յիշէր տարի մը առաջ մեռած եղբայր մը՝ որ ուրիշ ճամբորդութեանց ատեն, առաջին դիմաւորողը կ'ըլլար զինքը: Իմ խանդավառութիւնս մեծ էր այս քանի մը ժամերուն, որովհետեւ Բարիզի մէջ պիտի ողջունէի սիրելի եւ վաղմի բարեկամներ, որոնց համար անակնկալ մը պիտի ըլլար իմ այցելութիւնս: Միայն Տիկ. Խաչատուրեան, ուրիշ տաղանդաւոր արուեստագէտի մը կինը, անորոշ կերպով գիտէր իմ ժամանումս, հետեւաբար եւ ոչ մէկ ծանօթ դէմքի կ'սպասէի Բարիզի կայարանը:

Երբ մօտեցանք եւ զնացքը դանդաղեցուց իր շարժումը, Տիկ. Գամպէր մեղմօրէն սրբեց իր արցունքները եւ պայուսակէն Շալիմարի սրուակ մը հանելով ինձի տուաւ:

— Սյոպէս է կեանքը, ըսաւ, առաջ լացինք, բայց վայելութիւնը մեծ դեր կը կատարէ կնոջ կեանքին մէջ: Շոգեկառքին ծուխի հոտը մեղմացնենք մեր վրայէն. անուշ հոտինք քիչ մը, զմեզ ողջագուրողներուն համար:

Գոհ եղայ որ իր մտածման ընթացքը փոխուած էր: Ան գտաւ իր ազգականները. ես ինքնաշարժ կը փնտռէի հիւրանոց մը առաջնորդուելու համար, երբ հեռուէն նշմարեցի Տիկին Խաչատուրեանը, իր վայելչագեղ հասակովը, որ վարդի փունջ մը ձեռքերուն կուզար զիս դիմաւորելու:

Նորհաձ էի թէ օտար հողերու վրայ, ես պարզ ճամբորդ մըն էի, ու կը բաւէր ինձի պանդոկ մը երթալ, անկէ ընելու բարեկամական որոնումներ: Բայց վաւային ներկայութիւնը զիս երջանկացուց եւ զգացի որ անուշ հոգիի մը պաշտպանութեան ներքեւ եմ...:

Շուտով իջանք *Hotel Palais Royal*, ուր վայրկեան մը կազդուրուելէ վերջ, պիտի երթամ տեսնել բարեկամներ. ու երբ ցանկը կը պատրաստեմ անոնց, կարճ կը թուի ժամանակը. որովհետեւ ստիպուած եմ Ստամպուլ մեկնող առաջին շոգենաւով ճամբորդել:

Իրիկունը

Աւելորդ է ըսել թէ առաջին այցելութիւնս պիտի տայի Անայիսին: Շատ խօսած եմ քեզի մեր այս գերզգայուն գրագիտուհիին եւ իմ սիրելի բարեկամուհիս մասին:

Ան իր բրոջը Տիկ. Գ. Նորատունկեանի

տունը կը գտնուէր այդ օրը: Քոյրը կաթուածի հետեւանքով մահամերձ վիճակի մէջ կը գտնուէր: Կարօտս եւ զինքը ողջագուրելու մարմաջս ա՛յնքան զօրաւոր էր, որ ստիպուեցայ մէկ կողմ ձգել ամէն կենցաղագիտութիւն:

Իր տարիքը եւ կրած մտահոգութիւնները նկատի ունենալով, շատ փոխուած չգտայ իմ անուշ բարեկամուհիս: Երկար ողջագուրուեցանք: Ան շուտով կրցաւ իր վշտին մէջ՝ տէրը դառնալ ինքզինքին. ու խօսեցանք մեր երիտասարդ օրերուն եւ անցեալ յիշատակներու մասին, ընդհանուր, բայց չմոտեցանք կարծեմ եւ ո՛չ մէկ միջադէպ որ երբեմն խօսած ըլլար մեր սրտերուն: Կարծես հին օրերէն մնացած երջանիկ ճառագայթի մը պէս ինկայ, բարեկամուհիս պաշարող այդ մահագոյժ մթնոլորտին մէջ: Ուրախ էի որ պահած էր իր կորովն ու աշխոյժը, իր միշտ հրացայտ աչքերով ու մտացի եւ հետաքրքիր խօսակցութեամբ:

Այցելեցի Պ. Խաչատուրեանի արհեստանոցը, եւ մասամբ միայն տեսայ իր սքանչելի պարսկական օրմնանկարները, որովհետեւ մօտ ատենէն Անգղիա կը մեկնի իր տիկնոջ հետ հոն կազմակերպելու համար իր նկարներուն ցուցահանդէսը:

Դուն արդէն գաղափար ունիս այդ օրմնանկարներու մասին. քեզի հետ այցելած ենք Նիւ Շորքի մէջ Խաչատուրեանի նկարներու ցուցադ-

ըութեան: Իրիկուան ճաշի հիւրընկալուեցա՞յ իրենց տունը: Չմայլելի փափկանկատութեամբ մը հրաւիրած էին նաեւ իմ երիտասարդ օրերու բարեկամներս Ա. Արապեան իր բոյրերով:

Թոռնի՛կս, օր մը, երկա՛ր տարիներ վերջ, երբ քեզի պատեհութիւնը գայ վերստին տեսնելու դպրոցի գրասեղաններու ընկերակիցներդ, այն ատեն պիտի ներես ինձի երբ գրեմ թէ այս պահերը եղան հրապուրիչ եւ այնքա՛ն հեշտալի, որ կարծես թեթեւցած զգացի ձեզմէ հեռու ըլլալու ճնշիչ մտածումէն... մեր խօսակցութեանց ընթացքին, հեռաւոր անցեալին վրայ կուտակուած մշուշը հետզհետէ նօսրացաւ եւ մեր աչքերը շլացան պահ մը անցեալ օրերէն: Չարմանալի հոգեկան վիճակ մըն է ասիկա. հիմա որ առանձին եմ ու մայրիկդ ու զքեզ ունիմ աչքերուս առջեւ, կը խորհիմ թէ սրտագեղ արտայայտութեանց պահերուն ինչպէս վարդագոյն կամ ոսկեգօծ քօղի մը պէս երեւցաւ մեր աչքերուն երիտասարդութիւնը աղօտացնող պարագաներն անգամ:

17 Յունիս

Այս առաւօտ, կիրակի, առաջին մտածումս եղաւ այցելել Հայոց եկեղեցին: Հագիւ մօտեցած էի, երբ հեռուէն տեսայ Աստուածատուր Հա-

րենցը, ուրիշ հին դպրոցական բարեկամ մը. անցնող տարիները անշուշտ թէ բան մը փոխած էին մեր Գիչիքէն, բայց մենք հեռուէն ճանչցանք զիրար, ու քանի մը վայրկեաններու մէջ արդէն շատ մը ծանօթութիւններ ունեցանք մեր մօտաւոր անցեալին մասին: Եկեղեցիին դրան առջեւ ահա Կավուօշը, նոյն բարեկամական արտայայտութիւնները:

Ուրիշ եւ ոչ մէկ ծանօթ դէմք եկեղեցիին մէջ: Տեսայ կիներ ու աղջիկներ հագուած անճաշակ ու անխնամ. ինձի անբնական թուեցաւ Բարիզի, վայելչութեան այդ կեդրոնին մէջ կիներու այդ հագնուածքը: Սպասեցի արարողութեանց վերջանալուն, յարգանքներս յայտնելու համար Վոսմշապուհ Սրբազանին, որ մեր տան հին բարեկամը եղած էր իր պանդուխտ քահանայի օրերուն, Գատրէօյի Ս. Թագաւոր Եկեղեցւոյ մէջ:

Պզտիկ աղջիկ մըն էի այն ատեն. ամէն շաբաթ առաւօտ մայրիկիս ընկերացած կ'երթայինք մեր եկեղեցին: Իր պահարաններով ու վերնատունով բաւական տարողութիւն ունի այս եկեղեցին, բայց տօն օրերուն շատ պզտիկ Սրբավայրի մը կը փոխուէր: Ազգին ջոջերը, Արիկ եւ Մաթոս էֆէնտիներ, Կիւլպէնկեաններ, Մանուկեաններ եւ հետզհետէ այդ կարգաւ բարեկեցիկ Հայեր կը բնակէին Գատրէօյի թաղը: Տեղւոյն աւագերէցը եւ քահանան չէին բաւեր ժողովըր-

դեան հոգեկան պէտքերուն, որովհետեւ այդ օրերուն տակաւին ամէն մարդ կը հաղորդուէր ու ճշդութեամբ կը կատարէր իր եկեղեցական պարտականութիւնները :

Օր մը դարիպ քահանայ մը բերին մեր եկեղեցին : Ձայնը հասնելի չէր եւ դիմագիծները անկանոն էին . բայց թէ ինչպէս բիշ ատենի մէջ այս դարիպ տէրտէրը կրցաւ համակրութիւնը շահիլ ժողովուրդին, ատոր գաղտնիքը իր կենցաղին ու զոհաբերութեան մէջն էր : Ամէն մարդ զինքը կը փնտռէր . ան բարեկամն էր աղքատին եւ հարուստն ալ իր բարեկամը դարձուց :

Իրիկունները երբ ամէն մարդ տուն կ'երթար ու Գատրբէօյի շուկան կը պարպուէր, ինք խոշոր թաշկինակ մը բռնած ձկնավաճառներուն քով կը շրջէր, պզտիկ ձուկի մնացորդներ մուրալով, անօթի մնացած խրճիթներուն տանելու համար :

Աղքատ ոգեւարին մօտն էր, ինչպէս ինք կը թաղէր անօք եւ անդրամ մնացող մեռելները :

Օր մը մօրս հետ կ'անցնէինք Խուշտիլի մէկ աղքատիկ թաղէն : Խեղճուկ մեռելակառք մը տեսանք հասարակ փայտէ երկայն դագաղ մը մէջը : Կառքին դուռը չէր գոցուեր : Դարիպ տէրտէրը, սղոց մը ձեռքը, կ'աշխատէր սղմեցնել դագաղը կառքին մէջ :

Մեր տանն ալ բարեկամն էր այս քահանան, հակառակ որ հայրս շատ չէր սիրեր քահանաները եւ մեր տանը համար վաղուց ջնջած էր

տաներէցի դրութիւնը : Տէր Վասմշապուհ հայրը եղաւ մեր ընտանիքին սիրելի բարեկամը եւ ան օրհնեց մեր ամուսնութեան պսակը պապիկիդ հետ : Իր սրտին յաւազոյն մաղթանքները դրած ըլլալու է մեր վրան, սիրական թոռնիկ, որովհետեւ մենք շատ սիրալիր ամուսիններ մնացինք միշտ, եւ պապիկդ շատ շատ երջանիկ ըրաւ զիս :

Ես երախտագիտական զգացում մը կը պահեմ միշտ մեր պսակը օրհնող այդ բարի քահանայի մասին : Օր մը երբ այս համեստ քահանան Բարիզի հովուութեան կոչուեցաւ, ուրախութեամբ շնորհաւորեցինք իր նոր պաշտօնը :

Բնական է ձերացած գտայ զինքը . սիրուն հաշարան մը առաջնորդ զիս . իր խանդավառութիւնը չափ չունէր, մօտաւորապէս երկու ժամեր անցուցինք հոն, Սրբազանը ոգեկոչեց տակաւին յիշատակներ մեր տունէն, հօրմէս եւ մօրմէս, այնքան թարմ ու վառ են իր յիշողութիւնը եւ օրուան դէպքերու մասին իր դատողութիւնները :

Երեկոյեան գացի տեսնել հին, անուշ եւ պատուական բարեկամս, Վ. Մալէգեան : Նոր ապարինած էր հիւանդութենէ մը . երջանիկ իր ընտանեկան շրջանակին մէջ . անձնուէր կիներ, իր աղջիկը Ա.Պէլ, պարզունակ հոգիով ու քաղցրանոյշ ժպիտովը, քոյրը Վերժինին : Ինչպէս սիրեցի Վահանին տունը . ան ընաւ տարբերու-

Թիւն չունէր հին Մալէզեանց Գատրքէօյի հօմէէն, ուր անցուցինք ա՛յնքան գրական-թանկագին ժամեր: Հիւրընկալ տուն, այցելուներ: Հոս չեմ կրնար չյիշել անձկալի յուզումով ... Սաթենիկը, այն շքեղ ու մտացի աղջիկը, որ շողշողուն աստղն էր Մալէզեան տան: Առէլը սակայն նուրբ եւ մտացի, ֆիզիքական հրապոյրովն ալ եկեր է փոխանորդելու իր վազամտիկ հօրաբրոջը:

Իրիկունը միասին ճաշեցինք եւ գացինք Շանգ էլիզէ: Քաղկեօյի կեանքը ո՛չ գրեզ եւ ո՛չ զիս կը հետաքրքրէ. վաղը պիտի այցելեմ Բարեգործականի գրասենեակը եւ պիտի տեսնեմ ուրիշ սիրելի բարեկամներ, շատ յոգնած եմ, պէտք է անկողին մտնեմ հիմա:

18 Յունիս

Սէմի՛ս, այսօր տեսայ վերջապէս պզտիկ բարեկամիդ՝ Ժիրայրին մօքրիկները, Տօրիսն ու Միմին: Գացի իրենց տունը, Ժիրօն ալ ունի պատուական մեծ մայրիկ մը սիրով ու կարօտով

լեցուն: Խեղդեց զիս հարցումներով եւ իր պատուական Շուշանին ու Աննային մասին հետաքրքրութիւններով: Լայնօրէն խօսեցայ, պատմեցի անոնց մասին. երջանիկ եղաւ երբ նկարագրեցի իր զմայլելի յատկութիւններով օժտուած աղջիկներուն կեանքը: Ան ալ հիւանդ մըն է, իր սիրելիներուն սիրովն ու կարօտովը բռնուած... Տօրիսն ու Միմին նոյնքան սիրուն եւ անձուէր, որքան իրենց քոյրերը, զիս առաջնորդեցին խառնութենքը, զնումներ ըրի, քանի մը տեղեր պտըտեցայ: Այս անգամ ժամանակ չունիմ թանգարանները եւ հնութիւնները այցելելու, չեմ կրնար նախորդ այցելութեանցս պէս պատմական վայրերը տեսնել, եւ ժամերով յամենալ թանգարաններու սրահները: Յունիս 20ին պէտք է Մարսիլիա ըլլամ:

Կէս օրէն վերջ այցելեցի Բարեգործականի յատուկ հաստատութիւնը: Ուրախ եմ որ Բարիզի մէջ այսքան փառաւոր հաստատութիւն մը ունի մեր Բարեգործականը: Ընդարձակ սենեակներ, պաշտօնէութիւն: Իմ պատուական բարեկամիս Վ. Մալէզեանի տնօրէնութեան եւ լուրջ հսկողութեան ներքեւ կառավարուած այս գործը անգամ մը եւս երջանկացուց զիս: Այցելեցի Մատենադարանը՝ ցոյց տուին ինձի կարեւոր ու թանկագին գրքերու պաշար մը, սակայն տակաւին դասակարգուած չէր, Ա. Անտօնեանի հիւանդութեան պատճառաւ:

Բարեգործականի այս ընդարձակ շէնքին հետ, յանկարծ բաղդատութեան դրի նիւ Եորքի մեր գրասենեակը: Անշուշտ թէ կեդրոնը Բարիզ է մեր սիրելի այս հաստատութեան, սակայն նիւ Եորք ալ ոչ նուազ կարեւոր կեդրոն մը կը ներկայացնէ, նկատի ունենալով Ամերիկայի բոլոր շրջանակները, մասնաճիւղերով, Տիկնանց Յանձնախումբերով, Երիտասարդաց լիկաներով: Համետ ու անշուք է մեր նիւ Եորքի Բարեգործականի գրասենեակը, ամէն օր ստիպուած ենք աւելի կրճատումներ ընել, հակառակ որ հոգ ալ նոյնքան պատուական ու անձնուէր տնօրէն մը, Վ. Քիւրքենեան իր բոլոր կեանքը, հանգիստը եւ հոգին դրած է գործին յաջողութեանը համար:

Բարեգործականի պատմութիւնը մեր ազգային կեանքի կարեւոր դրուագներէն մին կը կազմէ: Մեր տան մէջ այնքան կը խօսուի անոր մասին, որ արդէն լեցուած են ականջներդ, բայց երբ մեծնաս ու երիտասարդ դառնաս, այն ատեն դուն ալ պիտի նուիրուիս անոր, ինչպէս որ ըրած են ազգին ամենէն կարկառուն դէմքերը, նուիրելով իրենց քսակը, հանգիստը եւ մանաւանդ սիրտը: Երբ մեծնաս ու սորվիս մեր գաղթականներու կեանքի, ազգային դաստիարակութեան դրուագները, այն ատեն պիտի գնահատես այն ծառայութիւնները որ մատուցած է Բարեգործականը մեր գաղթականներուն, որբերուն, դպրոցներուն եւ կը մատուցանէ հետզհետէ նորակազմ հայրենիքին:

Գիշեր թէ ցերեկ Բարիզի վրայ եմ կամ ստորերկրեայ ուղիներուն մէջ, այդպէս կրնամ հասնիլ տեսնելու բոլոր բարեկամներս: Վարժուած ըլլալով Ամերիկայի լաբիւրինդոսական ներքնուղիներուն, Բարիզի նամբաները դիւրին կը թուին ինձի: Իբրեւ թէ իմ տանս մէջ ըլլայի: Գիշերը գացի տեսնել ուրիշ սիրելի ընտանիք մը, Տէր եւ Տիկին Տօթթ. Թորգոմեանը: Դժուար պարտականութիւն մըն էր ինձի համար որ կատարեցի: Խորհիլ թէ այնքան երջանիկ ընտանիքի մը բոյնը մթագնած էր իրենց սիրելի Արամին մահուամբ:

Պատուական բժիշկը բացաւ դուռը: Մուտքի կիսադօտ լոյսին մէջ չճանչցաւ զիս: Բայց երբ ձայնս լսեց, արդէն չափազանց յուզուած էինք երկուքս ալ, սիրալիբ ողջագուրուեցանք: Տիկինը վերագտնելով իր կորովը, հիանալի համբերութեամբ մը խօսեցաւ իր ահաւոր վիշտին մասին:

Այր ու կին իրենց զաւակին բոլոր սէրը կեդրոնացուցեր են թոռնիկին վրայ:

Այսպէս ամէն գիշեր պէտք է ուշ պառկիմ, սիրելի՛ս. կէս գիշերը անցած էր, բժիշկը ընկերացաւ ինձի մինչեւ հիւրանոց, իր բանասիրական հետազօտութիւնները բաւական ուժ կու տան իրեն տակաւին աւռոյգ համբերութեամբ հասնելու իր կեանքի վերջակէտին:

19 Յունիս

Այսօր այցելութիւններ եւ գնումներ ըրի ամբողջ օրը: Գիշերը ճաշեցի Մալէզեաններուն: Պատշգամին վրայ մինչեւ կէս գիշեր բրբրեցինք հին օրերու յիշատակներ... խօսեցանք իր եւ մեր ընտանիքի մեռած անդամներու կեանքէն: Եղիա Տէմիրճիպաշեանը, որ իր ամենէն արտասովոր տարիները ապրեցաւ Գատըքէօյի մէջ, եւ որ մեր ամենուն ցան ու մտահոգութիւնը դարձած էր, ոչ միայն իբրեւ գրագէտ եւ փիլիսոփայ մարդ, այլ իբրեւ ազնուական հոգի մը, որուն վրայ պէտք էինք գուրգուրալ: Կրնայի՞նք մոռնալ մօբարս, Լեւոն Տէմիրճիպաշեանը, ճամբորդի օրագրութեան մը մէջ թերեւս ուրիշ տեղեկութիւններ փնտռես դուն. բայց իմ երիտասարդ օրերուս մեծ բարեկամին հետ երբ այնքան խանդաղատանքով ոգեկոչեցինք մեռնող սիրելիներու յիշատակները, եւ ապրեցայ նորէն իմ ամենէն դեռատի օրերուս պահերը, կրնամք քեզի չներկայացնել հոս մօբարս, բարձր եւ մեծ նկարագրով այն պատուական մարդը, որուն կեանքի իտէալը եղաւ միայն Պոլսոյ Օսմ, ընդհ. Պարտուց Վարչութեան մէջ ունեցած իր կարեւոր դիրքէն օգտուելով, ձեռք տալ եւ վարչութեան մէջ տեղ ապահովել հայ երիտասարդութեան, որուն ճակատագիրը դպրոցի սեմէն դուրս, այդ

օրերուն, մեծ աղայի մը գրասենեակին մէջ, ստորադաս դիրք մը գրաւելն էր: Մօբարս հակառակ իր պաշտօնին եւ ստացած վարձատրութեանց, հարուստ մէկը չկրցաւ ըլլալ բնաւ: Ան ունեցաւ գաղտնի աղքատներ, որք տղոց դպրոցական դաստիարակութեան համար յատկացուած ամսականներ: Ծերունիներ գիտէի, որոնք օրհնելով կը մտնէին մօբարիս դռնէն ներս, այս բոլորին արգիլուած էր խօսք մը ըսել իրենց ստացած նպաստներու մասին: Ան սիրեց աղքատները եւ սիրուեցաւ անոնցմէ. ամէն մարդ յարգանքով մօտեցաւ անոր: Մեծավայելուց բան մը ունէր իր նայուածքին ու շեշտին մէջ: Մինչեւ մեռած օրը մութին մէջ մնաց անոր բարիքներուն շող-թայկապ յաջորդութիւնը: Բայց երբ ասկէ ութը տարիներ առաջ փակեց իր աչքերը, պապիկդ թը տարիներ առաջ փակեց իր աչքերը, պապիկդ ու մօբարսըս անոր անձնական տետրակներուն մէջ գտան աղքատներուն յատկացուած ամսականներու հաշիւները: Ի՞նչ բրին օրաթերթերը գուժեցին Լեւոն Տէմիրճիպաշեանի մասը, ներկայացուցին Բնդհ. Պարտուց վարչութեան մէջ գրաւած կարեւոր դիրքը, բայց քննադատեցին զայն, որ հակառակ իր դիրքին կտակներ չըրաւ ազգին:

Անուշ թոռնի՛կս, այն ատեն կարդացի լրագիրները, ցաւ զգացի, կարդացի միեւնոյն ատեն պապիկիդ նամակները, ուր գրած էր մօբարիս անձնական հաշիւներուն և թաքուն նուիրատը-

ութեանց ու գաղտնի աղքատներուն ցանկը :
 Հրապարակաւ եղած այսքան խոշոր անիրաւու-
 թիւն մը դառնութեամբ համակեց զիս : Հրապա-
 րակ չիջայ այն ատեն ընելու համար իր պաշտ-
 պանութիւնը : Ան ուզած էր թաքուն մնալ իր
 կեանքի շրջանին, մենք իսկ որ իրեն հետ կ'ապ-
 րէինք, հազիւ թէ բացխփիկ գուշակութիւններով
 կրնայինք կասկածիլ այդ բարեգործութեանց
 մասին :

Հիմա որ անցեր են տարիները, ցրուեր կամ
 մեռեր են իր շրջանին ապրող բարեկամներ, օգ-
 տուողներ իմէ, զինքը մահու ընէն վերջ քննադա-
 տողները, կարդալով այս տողերը, թող գիտնան
 թէ հրապարակագրութիւնը դժուար ու խղճամիտ
 արուեստ մըն է, եւ քննադատ մը գրելէ առաջ
 պէտք է վստահ ըլլայ՝ թէ սխալ գաղափար մը
 չի յայտներ :

Կէս գիշերը արդէն շատոնց անցած է, սա-
 կայն սրտագեղումներու այս պահուն, երբ մա-
 նաւանդ կը գրեմ բարեգործութեան մասին,
 պէտք է բացատրեմ քեզ անոր զանազան ըմ-
 բռնումները՝ մարդոց մտածման տեսակէտէն
 դատելով : Ոմանք իրենց կենդանութեան նուէր-
 ներ կ'ընեն հաստատութեանց, ուրիշներ կտակ-
 ներ՝ մահու ընէ վերջ գործադրելի. բայց կան ու-
 րիշներ ալ, որոնց թիւը քիչ չէ, բարեգործու-
 թիւնը կ'ըմբռնեն, օրը օրին թշուառ ապրող աղ-
 քատներու օգնելով. նշմարիտ աղքատներ կան,

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0337041

24621